
УДК 81'367.622:821.161.2

Петро Білоусенко

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ПРО ПРИРОДУ ДЕЯКИХ ІМЕННИКІВ НЕПОВНОЇ ПАРАДИГМИ У ТВОРАХ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Розкрито причини появи субстантивів з неповною парадигмою в прийменниково-іменникових конструкціях XI–XVIII ст., показано емоційно-експресивне навантаження таких іменників у творах Т.Г. Шевченка та їхню подальшу долю в українському красному письменстві.

Ключові слова: мова Т.Г. Шевченка, іменники неповної парадигми, емоційно-експресивне навантаження, прийменниково-відмінкові конструкції, словотвір, спеціалізована функція девербативів та деад'єктивів.

До іменників неповної парадигми звичайно зараховують групи слів, які не мають граєм однини [іменники *singularia tantum*] або множини [іменники *pluralia tantum*], у чому виявляється виразне семантичне спрямування категорії числа, «спрямування на відображення кількісних співвідношень предметів у позамовній дійсності» [3: 92]. Спостереження показують, що окрім згаданих іменників, які вживаються лише в однині чи тільки в множині, у мові є багато субстантивів, парадигма яких зводиться до однієї чи двох-трьох форм однини або множини. Зрозуміло, що кожен іменник, який виникає в мові, має спочатку лише одну відмінкову форму, а пізніше, розширюючи сфери вживання, поступово охоплює всю парадигму. Зауважимо, що далеко не кожен іменник, незважаючи на дату його виникнення, і нині вживається у всіх відмінкових формах, однак у словниках звичайно подано його початкову форму (часом штучно сконструйовану), а в ілюстраціях наведено ті контексти, які виявлено при укладанні лексикографічних праць. У словниках-

© П.І. БІЛОУСЕНКО, 2015

тезаурусах екземпліфікації удокладнюються всіма зафіксованими словоформами, що були виявлені в окресленому колі джерел. Такими є, зокрема, «Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.» (1977–1978), «Словник мови Шевченка» у двох томах (1964 р.) та ін.

У згаданому словникові мови Т.Г. Шевченка задокументовано цілий шерг слів з обмеженою кількістю словоформ. Наприклад, до іменника *приблуда* не наведено жодного вживання форм підпарадигми множини (СМШ II: 151), проте такі форми легко домислюються як реально наявні у мові (*приблуди, приблуд, приблудам* і т.д.). Однак таке домислювання неможливе до цілої низки слів. Зокрема, важко уявити іншу форму іменника, ніж *плив* у Шевченковому словосполученні *збити з пливу* «звести з правильного шляху»: *А Борнц усе-таки поет народний і великий, І наш Скворода таким би був, якби його не збила з пливу латинь* (Там само: 79).

Такі іменники виступають у творах митця здебільшого у прийменниково-відмінковій формі. Досить часто трапляються конструкції з прийменником **на**, причому іменник структурно й семантично співвідноситься з дієсловом, наприклад: *Ремінна свита... на заказ і добре зроблена* (СМШ I: 247¹); *Не видно нікого в Іерусалимі, Врата на запорі* (258); *Посилаю вам на показ 10 екземплярів* (II: 103); *Я в Нижнім Новгороді на волі, — на такій волі, як собака на прив'язі* (153); *На припоні коні отаву скубуть* (159). Рідше документуються субстантиви такого ґтибу з прийменниками **з, без, у (в), по**: *Чи не той це Микита, що з вильотами свита* (I: 87); *Ремінна свита з відлогою на тім тижні тобі пошлеться* (96); *А то так случилось, Просто з запалу та й годі* (254); *Папір мені дуже став у пригоді* (II: 103); *Мабуть шкода, Що без пригоди, мов негода, Минула молодість моя* (153) «потреба, користь», співвідносне з *пригодитися* «знадобитися»; *Вдовиного, бачиш, сина В прийом громада повезла* (156) «місце, де провадиться набір рекрутів»; *Ты паству свою покинув без спросу владики и блукаєш тепер по дебрях та добрых людей грабыш* (548); *Не плач, Катерино, Не показуй людям сльози, терпи до загину* (I: 243); *Так ніколи, що за лежєю нема коли і посидить* (368); *Стали хлопців В кайдани кувати Та повезли до прийому Битими шляхами* (II: 156); *По слуху вона мені подобалась* (266) «з розмов»; *Дурня знати по походу* (138) тощо.

У постприйменниковій позиції можуть виступати іменники *прикметникового* походження. Зокрема, у творах Т.Г. Шевченка документується цікава форма *до скруту*: *Було, на собаку кинь, то влучиш друга, а як прийшло до скруту, то святий їх знає, де вони поділись* (СМШ II: 259), *скрут* «складні, важкі обставини, труднощі». Цей іменник чоловічого роду структурно й семантично співвідноситься із запозиченим з польської мови *прикметником скрутний* (ставропольське *skrutny*) (ЕСУМ V: 289), можливо, *скрут* — це новотвір митця. Слідом за Т.Г. Шевченком,

¹ Римські цифри вказують на том, арабські — сторінку. Повторювані елементи в паспортизаціях опускаються.

у прийменниково-відмінковій формі *до скруту* цей іменник уживали П. Мирний, М. Кропивницький та інші письменники. Пізніше фіксуються форми називного відмінка цього деривата, наприклад: *В мене велике господарство, в мене великий скрут; я не вмю до півдня спати, а з півдня по хатах походжати та люльку смоктати* (І. Нечуй-Левицький); *Ми так молоком більше перебиваємося, бо такий скрут — ніколи такого ще не було* (Г. Косинка). Подальше розгортання кількості словоформ цього іменника з наведеною семантикою, певне, було заблоковано великою кількістю омонімів, здебільшого з конкретним значенням: «поворот; нитка (скручена); кривизна» (Ж: 879), «заворот (кишок); деталь водяного млина; клубок із солом'яної стрічки, із якого виготовляють капелюхи» (Гр IV: 145); «заворот кишок; поворот дороги» (Сабадош: 294; Негрич: 158), «деталь воза» (Шило: 241), «гужва з лози» (Горбач: 338) та ін. Згодом в українській мові документується форма жіночого роду цього іменника *скрута*, у якої не було згаданих семантичних обмежень, тому кількість форм однини в нього значно поширена (див. СУМ IX: 326), однак його абстрактність — позначення внутрішнього стану людини — стала на заваді виникнення форм множини.

Зрідка в постприйменникову позицію потрапляє наявна в мові прийменниково-відмінкова форма іменника або ж частка з дієсловом, що сприяє об'єднанню їхніх складників в окреме слово з обмеженою парадигмою: *На незабудь Штернбергові* (СМШ I: 461); *На пригорі, ніби капличка, Козацька церква невеличка* (II: 153); *На пригорі собі стоїть, неначе дівчина, хатинка* (Там само) тощо. Пор.: *А з вечора до досвіта Летить стріла каленая* (I: 202) та *Що гомонять отам, зичить удосвіта* (65).

Розглядані іменники здебільшого виступають в однині, почасти трапляються іменники *pluralia tantum* лише з однією-двома словоформами, наприклад: *Нехай вона сердешна од наймів трохи одпочине; Ви в наймах вирости чужії, у наймах коси побіліють, У наймах, сестри, й умрете; Піду в найми, піду в люди, А за сотником не буду* (I: 441).

Іменники неповної парадигми, здебільшого, — нульсуфіксальні утворення, зрідка серед них трапляються деривати з іншими формантами, наприклад: *спасибі, що ти зовеш на пораду і на розглядини сестру Ярину* (II: 203).

У письменників нової української літератури — попередників Т. Шевченка — такі іменники трапляються нечасто. Зокрема, у Г. Квітки-Основ'яненка є *загинути*, але немає *до загину* (Кв.-Осн. I: 477), є *прив'язатися*, але немає *на прив'язі*, є *запірати* «замикати», але немає *на запорі* (507); є *запалати*, але немає *із запалу*, є *найняти*, *наймичка*, *найом* «дія за значенням найнятися» (за *найом*), *наньм* (без *наньма*, по *наньмам*), але немає *найми* тощо, шоправда, є *бути в пригоді* (II: 668).

Походження таких конструкцій пов'язано з розвитком синтаксичного ладу нашої мови, який від давньокиївського періоду до сьогодні зазнав значних змін у бік розвитку прийменникових конструкцій, котрі в багатьох випадках витіснили безприйменникові, тобто відбулася замі-

на синтаксичного зв'язку прилягання на опосередковане керування. Це дало змогу точніше й диференційовано означати обставинні функції, які раніше виконували переважно відмінкові форми без прийменника. Проте розвиток згаданих конструкцій наштовхувався на дефіцит іменників з потрібним значенням: наявні субстантиви не могли забезпечити потреби носіїв мови у вираженні думки. Тому, якщо необхідна семантична ідея містилася в прислівнику, він міг виступати в ролі іменника. Прийменниково-прислівникові конструкції часто трапляються у творах Т.Г. Шевченка, наприклад: *На світ Вас виведу **надалі** Рядами до-вгими в кайданах* (СМШ I: 437); *Замарне сила пропаде* (251); *Чи знаєте, як ви мені її [скриньку] **вторік** показували недороблену?* (122); *...ще купіль гріли матері, **Намарне** гріли* (445). Такі конструкції зазнавали адвербіалізації й у сучасній мові однозначно сприймаються як синтетичні прислівники. У мові Т. Шевченка є й такі структури, які підтверджують думку про те, що розглядані постприйменникові компоненти мовці первісно сприймали як субстантиви, оскільки при них може бути означення, наприклад: *Був собі дід та баба, З **давнього** **давня** у гаї над ставом, Удвох собі на хуторі жили* (СМШ I: 160); *І хоч би на сміх де могила о **давнім** **давні** говорила* (Там само), пор. *давно, здавна*. Пор. також сучасні *змалку* і з *самого малку*. Адвербіалізувалася й більшість структур, постприйменниковий компонент яких — деад'єктив, наприклад: *Хата щоб була 10 аршин **вищир*** (I: 120); *Очі, очі... Чом ви **змалу** не вилізли* (I: 285); *І в путь Марія **нашвидку** збиралась* (452) тощо. У панівній більшості таких конструкцій маємо подвійну (прислівникову й прикметникову) мотивацію (*зблизька, згарячу, здалека, здуру, знову, дочиста, заживо, за дорого, подальш* тощо).

Окрім цього, у найдавніших пам'ятках документуються девербативи та деад'єктиви із загальним словотвірним значенням “опредметнена дія” чи “опредметнений стан” зі спеціалізованою функцією: виступати в постприйменниковій позиції обставинних прийменниково-відмінкових конструкцій. Новостворені деривати вживалися лише в одній, рідше двох-трьох відмінкових формах, отже, були іменниками неповної парадигми. До таких новотворів в українській мові XI–XIII ст. можна зарахувати невелику кількість іменників. Напр.: *бѣ бо рать велика **бесперестани*** (ПВЛ: 127); *бѣ бо уже в **заморозѣ*** (142); *Галичане изоимаша изаслави(ч) на **розгонѣ*** (ЛК: 464); *онѣ же в **оторопѣ*** (ін. сп. *въ **торопѣ***) *высочивѣ по нихѣ* (587); *Романѣ же слышетъ без **опаса** к моужемѣ Галичскимѣ* (660) тощо.

Інтенсифікується цей процес у середньоукраїнській мові, схожі конструкції дедалі частіше фіксуються в пам'ятках, які відображають живу народну мову: *На **покормѣ** до Вольни идуть* (1545 Торг: 67); *ся розы(ш)ли про(ч) у **поко(р)мѣ*** (1571 СелРух: 45); *копцы закопа(ли)... в **о(б)ездѣ*** (1597 ККПС: 88); *Душа яст[ь], и до **скази** приходит[ь]* (1607 Душ: 184); *Кгвальтовная, наглая, по **мусу** утрата* (1620 УП: 166); *рушилѣ... на **отсѣчѣ** войску* (до 1720 ЛСам: 21); *козакѣвъ Православной вѣри безъ **засору** обрѣ-*

таюційся (1638 ВО: 144); *поити на пролом* (1720 ЛВелІ: 68); *на море въ бродѣ пустившися* (369); *до утеку удалися* (ІІ: 38); *продавання на роздробѣ* (545); *изъ куріеромъ въ задіорѣ войшолѣ* (1723 ЯМ: 101); *горѣлки... на рощодѣ* (1724: 101); *на розискѣ... кого послалѣ* (222); *о побою и порубѣ* мужа (1728 ДНМ: 188); *в службѣ за наемѣ находился* (1756: 344); *плѣнниковѣ... на окупѣ випустилѣ* (1770 СИ: 354); *безумний болтает без разбору* (60-і — 70-і ХVІІІ Ск І: 109) та ін.

Деякі зі згаданих іменників неповної парадигми можуть за формою збігатися з давніми іменниками повної (чи потенційно повної) парадигми. Однак зіставлення, приміром, наведених *въ бродѣ пустившися* (при давно відомому *бродѣ*, що позначає місце функціональної дії), прозора вказує на омонімічність цих дериватів. Пор. також сучасні *розмах* (крил) і ударив з *розмаху* та ін.

Значна частина цих конструкцій перейшла в прислівники, оскільки вони відповідали умовам адвербіалізації. На перехід форм слова й приіменниково-іменних конструкцій у прислівник впливав ряд факторів: багатофункційність прийменників [7: 16], їхня лексична невиразність [5: 86]. Легко переходили в прислівники прийменниково-іменні конструкції, що вживаються для вираження релятивних функцій: просторових, темпоральних, каузальних, модальних та ін. [9: 22]. Прискорює завершення цього процесу наявність у слові семантичного імпульсу до адвербіалізації, а саме: абстрактність імені [5: 86; 6: 116], широта позначуваних словом понять [11: 33], втрата ними об'єктності [10: 43].

Серед факторів, що сприяють адвербіалізації, лінгвісти відзначають також розвиток абстрактного значення словосполучень [8: 57], закріплення за прийменниково-іменниковими групами значення, неадекватного сумарному значенню компонентів, що складають ці структури [4: 29]. Сприяло переходу в прислівники різних частин мови явище *аналогії* [5: 86].

Дослідники вказували й на те, що значно збільшувало можливість переходу в прислівник словоформи чи сполучення слів випадіння другого компонента із лексичної системи мови [5: 20] чи повне руйнування парадигматичної системи певного типу [2: 382]. Розглядані ж новотвори з самого початку мали обмежену парадигму, отже, значна частина прийменниково-відмінкових конструкцій з цими дериватами відповідала умовам адвербіалізації, пор. сучасні *навиліт, навипуск, нарозхват, уроздріб, вплав, вбрід* та багато інших. За створеними морфолого-синтаксичними моделями творилися нові, здебільшого конфіксальні адвербативи.

Т.Г. Шевченко, очевидно, звернув увагу як на те, що трансформація дієслів, прикметників в іменники з обмеженою парадигмою зумовила концентрацію, інтенсифікацію в цих дериватах інформації процесу, ознаки, а, отже, і їхнього емоційно-експресивного навантаження, тому в його текстах часто трапляються згадані іменники, потреба у створенні яких продиктована саме такими чинниками, порівняймо, наприклад, у

цьому плані конструкції *до смерті* і *до загину*, *собака прив'язана* і *собака на прив'язі*, як *прийшлося до скруту* і як *стало скрутно*, *стати у пригоді* й *пригодитися*, *коні на припоні* й *коні припнуті* тощо.

Зароджені в надрах давньої руської (української) мови, розглядані прийменниково-відмінкові конструкції з іменником, який має обмежену парадигму, широко вживаються в творчості письменників — наступників Т.Г. Шевченка — основоположника нової української літературної мови, наприклад: *навіть курей і гусей на розвід дала; А! — каже з притиском, — а! браво, хлопче!* (з тв. А. Свидницького); *Дыка коза обзывается безъ протягу, тико мезэ!* (Я. Новицький); *У мене люде не на убій; А боги оба рубалися аж до вбою аж до здоху* (з тв. Ю. Федьковича); *У подобі став їй новий піп* (Г. Барвінок); *Не в забарі буде в нас дитина* (Л. Боровиковський); *В коляску запрягли дванадцятро коней по парі в простяж* (О. Стороженко); *...з перепюю богу душу оддав* (О. Кониський); *...хоч би тобі один хвіст залишився на розвід* (М. Стельмах); *Обертайся, земле, без упину* (Є.Плужник); *А взагалі я певен, що все буде добре: дивись, народ у нас як на підбір; ...летять вони [журавлі] вдень і вночі без передиху, без єдиної зупинки* (з тв. О. Гончара) тощо.

Такі структури можуть легко адвербіалізуватися, пор.: *впорожні, взагалі, всерйоз* тощо. На субстантивність постпрефіксального (постприйменникового) елемента, як і раніше, вряди-годи може вказувати розширення його парадигми (*взагалі //назагал*) та розщеплення прийменниково-іменникових форм означуванним словом, напр.: *Кажи назагал — скільки ми маємо бійців під гвинтівкою* (Ю. Смолич); *Хведько звик на повному серйозі відповідати на запитання старших* (М. Стельмах).

Наведені приклади репрезентують типове вживання цих форм: їх використовують здебільшого в розмовному й просторічному мовленні та широко — у поетичних і прозових творах художньої літератури, рідше — в публіцистичному стилі мовлення. Розглянуті іменники неповної парадигми означають опредметнені процеси, дії, якості і перебувають на периферії синтаксичних функцій цієї частини мови: вони, переважно, не виступають підметами, додатками, присудками, мають прислівникове значення. Лише зрідка прийменниково-відмінкові форми цих іменників можна кваліфікувати як неузгоджені означення чи як складники присудка. Напр.: *Церемонія вітання високого гостя тим часом була якраз у розпалі* (Ю. Смолич); *Я вже іду, я весь уже в розгоні* (Д. Павличко). Апарадигматичність згаданих іменників, специфіка значення часом стоять на заваді визначення їхнього роду. Утім, можна з певністю констатувати, що всі вони майже поспіль мають граматичне значення чоловічого роду.

Нульсуфіксальні іменники неповної парадигми можуть творитися й поза межами прийменниково-відмінкової конструкції. Напр.: *и поныро(м) плынуци по(д) комягу пна ягоди(н)ского поды(ш)ла* (1565 Торг: 116); *взяли поля на(и)мо(м)* (1627 СелРух: 211); *Було проиждомъ чумаки якъ пидвернуть до ихнего коша* (69); *Турок ...пишовъ потоптом* (105);

Поїдом їсти (Ж: 683). Однак форми орудного відмінка в наведених прикладах скоріше слід, певне, кваліфікувати як прислівники, що утворені не шляхом адвербіалізації, а шляхом власне деривації: додаванням суфікса **-ом** до мотивувального слова.

У творах Шевченка зрідка документуються іменники неповної парадигми, що не належать до прислівників і не виступають у післяприйменниковій позиції, наприклад: *Паничі ...Засватані, весілля ждуть, А нашим молодим дівчатам В селі проходу не дають* (СМШ I: 176). Іменник *проходу* тут означає не локатив «місце, де хтось (чи щось) може пройти», не давати проходу — це значить «не давати пройти», а в наведеному контексті ще й «чіплятися до дівчат». Наступники Шевченка охоче користуються такими формами: *не давали бусурменамъ спуску* (Я. Новицький); *Й не по мені човни ті на приколі, Яким не знать ні глибу, ні жахань* (А. Мойсієнко). У сучасних поетичних творах іменники неповної парадигми, як свідчать спеціальні розвідки [див. 1], часто виступають поза прийменниково-відмінковими структурами як аномативні поезми, зокрема: *зітхати >зітх, пропадати >пропадъ, сліпий >сліп, зацвітати >зацвіт* (з тв. В. Стуса), *нестрим, підпряга* (Д. Павличко), *змагати(ся) >змаг* (Є. Маланюк), *змага* (Я. Славутич) та інші.

Отже, розглядані іменники неповної парадигми, що були в найдавніших текстах марковані належністю до народнорозмовної мови, верифіковані творчістю Т.Г. Шевченка, завдяки оригінальності (однинності) форми, стали вагомим виразовим та емоційно-експресивним засобом сучасного красного письменства.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- АЖ** Актова книга Житомирського уряду кінця XVI ст. (1582–1588 pp.) / Підгот. до вид. М.К. Бойчук. — К.: Наук. думка, 1965. — 191 с.
- Б-Н** *Білецький-Носенко П.* Словник української мови / Підгот. до вид. В.В. Німчук. — К.: Наук. думка, 1966. — 423 с.
- БерЛекс** Лексикон словенороський Памви Беринди / Підгот. тексту і вступ. стаття В.В. Німчука: Надрук. з вид. 1627 р. фотомех. способом. — К.: Вид-во АН УРСР, 1961. — XL. — 272 с.
- ВО** О войнѣ о страниновой зъ ляхами на Украинѣ Малоросійской // Лѣтопись событий въ Юго-Западной Росіи въ XVII в. / Сост. Самоиль Величко. — К., 1984. — С. 133–146.
- Горбач** *Горбач О.* Словник говірки села Бродина // Гуцульські говірки. Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження. — Львів, 2000. — С. 247–364.
- Гр** Словарь української мови / Зібр. ред. журн. “Киев. старина”. Упорядкував, з дод. власн. матеріалу, Б. Грінченко. — К., 1907-1909. — Т. 1–4.
- ДНМ** Ділова і народнорозмовна мова XVIII ст.: (Матер. сотенних канцел. і ратуш Лівобереж. України) / Підгот. до вид. В.А. Передрієнко. — К.: Наук. думка, 1976. — 416 с.
- ДолГов** *Верхратський І.* Про говор долівський // Записки наукового товариства ім. Т. Шевченка. Т. XXV — XXVI. — Кн. III і IV. — Львів, 1900. — 127 с.
- Душ** *Душевник Г.Т.* // Пам’ятки братських шкіл на Україні (кінець XVI — початок XVII ст.): Тексти і дослідження. — К.: Наук. думка, 1988. — С. 180–205.
- ЕСУМ** Етимологічний словник української мови / За ред. О.С. Мельничука: У 7 т. — К.: Наук. думка, 1982–2006. — Т. 1–5.

- Ж** Желехівський Є., Недільський С. Малорусько-німецький словник. — Львів, 1886. — Т. 1–2. — 1117 с.
- Кв-Осн.** Словник мови творів Г. Квітки-Основ'яненка: У трьох томах. — Харків: ХДУ, 1978–1979. — Т. 1–3.
- ККПС** Книга Київського підкоморського суду / Відп. ред. В.В. Німчук. — К.: Наук. думка, 1991. — 344 с.
- ЛВел** Величко С. Сказаніе о войнѣ козацкой зъ поляками. — К.: Українська академія наук, 1926. — 275 с.
- ЛК** Київський літопис // Полное собрание руських летописей. Т. 2. Ипатьевская летопись. — М.: Изд-во вост. литературы, 1962. — С. 384–707.
- ЛСам** Летопись Самовидца по новооткрытым спискам с приложением трех малороссийских хроник. — К., 1873. — 469 с.
- Негрич** Негрич М. Скарби гуцульського говору: Березові. — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. — 224 с.
- Сабадош** Сабадош І. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. — Ужгород: Ліра, 2008. — 480 с.
- СелРух** Селянський рух на Україні 1569–1648 р. — К., 1993. — 532 с.
- СИ** Собрание историческое // Летопись Самовидца по новооткрытым спискам с приложением трех малороссийских хроник. — К., 1873. — С. 320–378.
- Син** Синоніма славеноросская // Лексис Лаврентія Зизанія. Синоніма славеноросская / Підгот. текстів пам'яток і вступ. статті Німчука В.В. — К.: Наук. думка, 1964. — С. 91–172.
- СУМ** Словник української мови. — К.: Наук. думка, 1970–1980. — Т. 1–11.
- Торг** Торговля на Україні XIV — середини XVII ст. Волинь і Наддніпрянина. — К.: Наук. думка, 1990. — 299 с.
- УП** Українська поезія. Кінець XVI — поч. XVII ст. / Упоряд. В.П. Колосова, В.І. Крекотень. — К.: Наук. думка, 1978. — 432 с.
- Шило** Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. — Львів-Нью-Йорк, 208. — 288с.
- ЯМ** Дневник генерального подскарбия Якова Марковича (1717–1734 гг.) / Под ред. А.Лазаревского. — К., 1983–1987. — Ч.І–ІІІ. — 418 с.

1. Біленко Т.Г. Поетика нульсуфіксації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «українська мова» / Т.Г. Біленко. — Запоріжжя, 2004. — 20 с.
2. Виноградов В.В. Русский язык: Грамматическое учение о слове / В. Виноградов. — М.: Учпедгиз, 1947. — 784 с.
3. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови / І. Вихованець, К. Городенська. — К.: Пульсари, 2004. — 400 с.
4. Герасимов В.И. История выражения временных отношений предложно-падежными и падежными формами (на материале русского языка XI–XVII вв.): автореф. дис. на соиск...канд. филол.: спец. 10.02.01 «русский язык» / В.И. Герасимов. — М., 1978. — 22 с.
5. Демидова А.К. Переход предложно-именных сочетаний в наречиях / А.К. Демидова // Русский язык в школе. — 1957. — №5. — С. 85–92.
6. Довга Т.М. Адвербіалізація іменникових словоформ родового відмінка / Т.М. Довга // Питання словотвору східнослов'янських мов: Матеріали міжвуз. респ. конф. — К.: Наук. думка, 1969. — С. 116–117.
7. Довгая Т.М. Адвербиализация в современном украинском литературном языке: автореф. дис. на соиск... канд. филол. наук: спец 10.02.02. «украинский язык» / Т.М. Довгая. — Ужгород, 1970. — 20 с.
8. Дымский А.С. Отграничение от наречий сочетаний предлогов с именем существительным (без устали) / А.С. Дымский // Уч. зап. Москов. заоч. пед. ин-та. Каф. языкознания. — М., 1971. — С. 52–89.
9. Коневецкий А.К. История наречий в русском языке: автореф. дис. ... д-ра филол. наук / А.К. Коневецкий. — Саратов, 1977. — 44 с.

10. Федорук-Галкина Е.М. Наречие в современном русском языке / Е.М. Федорук-Галкина. — М., 1939. — 156 с.
11. Шапиро А.Б. Об образовании наречий в современном русском языке / А.Б. Шапиро // Русский язык в школе. — 1947. — №1. — С. 28—38.

Статтю отримано 05.05.2015

Petro Bilousenko

Zaporizhzhya National University, Zaporizhzhya

THE NATURE OF SOME NOUNS OF NOTCOMPLETE PARADIGM IN WORKS OF T. G. SHEVCHENKO

It is apparent that in addition to nouns of singularia tantum or pluralia tantum the language has many substantives paradigm of which is reduced to one or two or three singularity or plurality. In the language of T.G. Shevchenko it is documented a lot of these word forms, marginally prepositional-case constructions such as *збила з пливу латинь* (*zbyla z plyvu latyn'*), *врата на запорі* (*vrata na zapori*), *став у пригоди* (*stav u pryhodi*), *покинув без спросу* (*pokynuv bez sprosu*), *повели до прийому* (*povely do pryjomu*), *прийшлося до скруту* (*pryishlos' do skrutu*) and others. The origin of these constructions is connected to the development of the syntax level of our language, which from the Old Slavic period till modernity had many changes in the development of prepositional constructions that in many cases forced out null-prepositional constructions, meaning there was a change in syntax connection of auxiliary to indirect control. The development of mentioned constructions was lacking nouns with the necessary meaning: actual substantives were not able to satisfy needs of speakers in expressing thoughts. If the necessary semantic idea existed in other parts of the language, from them from old times nouns with specialized function — to be in post prepositional adverbial constructions were forming. An adverb could function also as a noun. Limited functions of such newly formed nouns led to incompleteness of their paradigm. Structures with such nouns were consistent with adverbialization because a significant portion of them suffered adverbialization. Transformation of verbs, adjective, adverbs into nouns with the limited paradigm led to concentration, intensification of these derivative in formation process and characteristic. They were in the ancient texts marked belonging to folk language are common in the T.G. Shevchenko's works. Verified by the works of the great master these nouns of incomplete paradigms have become an important emotional and emotional-expressive means of the contemporary literature.

Key words: T.G. Shevchenko, nouns of notfull paradigm, emotional expressive load, preposition-noun constructions, wordforming, specialized function of deverbatives and adjectives.